

**ՄԱՐԳԻՆԱԼԻ ԿԵՐԻՏԱՐԸ ՋՈՐՋ ՄՈՐԻ
«ՔԻՐԻԹԻ ՀԵՂԵՂԱՏԸ. ՄԻՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ» ՎԵՊՈՒՄ**

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. Ջորջ Մուր, «Քիրիթի հեղեղատը. սիրիական պատմություն» վեպ, մարգինալի կերպար, Հիսուս, պատում, կրոն, հարություն, Հովսեփ Արիմաթիացի, Պիղատոս:

Ключевые слова и выражения: Джордж Мур, «Ручей Керит. сирийская история», повесть, образ маргинала, Иисус, рассказ, религия, воскресение, Овсеп Ариматиаци, Пилат.

Key words and expressions: George Moore, “The Brook Kerith. a Syrian story” novel, marginal hero, Jesus, narration, religion. resurrection, Joseph of Arimathea, Pilate.

Անգլիական գրականության Վիկտորյան դարաշրջանը (1837-1901), որը բնորոշվում է վիպական ժանրի, հատկապես սոցիալական վեպի աննախադեպ զարգացմամբ (Չարլզ Դիքենս, Էլիզաբեթ Գասքելլ, Ռոբերտ Լուիս Սթիվենսոն...), անհնար է պատկերացնել առանց իռլանդացի վիպասան, դրամատուրգ, բանաստեղծ և էսսեագիր **Ջորջ Սկոուստոս Մուրի** (1852-1933) անվան հիշատակման: Նա թեև ստեղծագործական կյանքի արշալույսին առավելապես հայտնի էր որպես զոլայական նատուրալիզմի ներկայացուցիչ, այնուամենայնիվ գրական զարգացման ճանապարհին վաթսունից ավելին հասնող իր երկերում հմտորեն օգտագործեց նաև իրատեսության ու իմպրեսիոնիզմի, սիմվոլիզմի, իսկ վերջում նաև միստիցիզմի տարրերը: Այդ ամենի մեջ, անշուշտ, ամենսին էլ հետին դեր չեն խաղացել գրողի կրոնական հայացքները:

Ջորջ Մուրի գրական ժառանգության ուսումնասիրման խնդրում առանձնակի ուշադրություն է գրավում հենց այն գաղափարական փոփոխությունը, որի մասին գրողն ինքն էլ ժամանակին հրապարակավ խոստովանել է. ծնված լինելով խորապես կաթոլիկ իռլանդական ընտանիքում՝ նա երիտասարդ հասակում հրաժարվում է մանկուց դավանած կրոնից և իրեն բողոքական հայտարարում՝ պատճառաբանելով, որ Բռնալիայի ազգային անկախության ձեռքբերման անհաջողության համար մեղավոր է տեղի հոգևորականությունը: Ջ. Մուրի կրոնական հայացքների վերաբերյալ բավական սպառիչ ու յուրօրինակ բնութագրում է տալիս ամերիկացի գրաքննադատ Ջեյմս Գիբբոնս Հունեկերը. «Նա կաթո-

լիկ է թե ոչ, ես չեմ կարող ասել, բայց Եկեղեցին բառացիորեն հետապնդում է նրան: Ծիսական արարողությունները ճնշում են նրա տեսականը: Ինչպես մի հիվանդ կին, նա սիրում է հարդարել Տիրոջ շքեղ լիվրեն: Նա մշտապես վերադառնում է կրոնական թեմաներին: Նա տոգորված է, անզամ հալածված այն մտքից, թե Տիրոջ ցանկապատից այն կողմ փրկությունն անհնար է... Նրա երկերի գլխավոր թեմաներից մեկը կրոնն է, մյուսը՝ արվեստը»¹:

Եվ ահա կրոնական այս բավական յուրօրինակ գաղափարների ջատագով մտածողը 1911թ. ճամփորդում է դեպի Երուսաղեմ, իսկ 1916-ին լույս է ընծայում իր «Քիրիթի հեղեղատը. սիրիական պատմություն»² սովորաձավալ վեպը, ուր ընթերցողի աչքի առջև մի շարք մարզինալ հերոսների թվում հայտնվում է նաև Հիսուսի նմանատիպ կերպարը:

Ուշագրավ է, որ մարզինալիզմի՝ որպես էականորեն նոր երևույթի, սահմանմանն առաջին անգամ հանդիպում ենք 1920-ականներին ամերիկացի սոցիոլոգ Ռոբերտ Փարքի գաղափարներում, ուր հեղինակն այս հասկացությունը կիրառում է՝ բնորոշելու համար ներգաղթողների՝ նոր սոցիալական պայմաններին հարմարվելու բարդությունները: «Մարզինալիզմ» եզրույթը ծագել է լատիներեն *margo* բառից, որ թարգմանաբար նշանակում է «ծայր» և բնութագրում է այն «սահմանային» վիճակը, ուր հայտնվում է անհատն իր ապրած որոշակի ժամանակահատվածում տիրապետող հասարակական կամ ավանդական բարքերի հետ բախման արդյունքում: Անտարակույս, վերոհիշյալ հասկացությունն իր դրոշմն է թողել նաև գրականության մեջ, մասնավորապես 20-րդ դարակեսերին պոստմոդերնիզմի առաջացման արդյունքում: Մարզինալ գրողների շարքում, անշուշտ, ի թիվս այլոց, հիշատակելի են նաև Ուիլյամ Բերրոուզը, Հենրի Միլլերը, Չարլզ Բուկովսկին և այլք:

Ջորջ Մուրի կերտած մարզինալ հերոսները, սակայն, առավել ուշագրավ են, քանի որ ներառում են աստվածաշնչյան կերպարներին և հենց Հիսուս Քրիստոսին:

Գաղափարական տեսակետից «Քիրիթի հեղեղատը. սիրիական պատմություն» վեպը կարելի է բաժանել երկու մասի. առաջին հատվածում ընթերցողի առջև պատկերվում է Հիսուսի մարզինալ կերպարը, որին

¹ Schwab, Arnold, T. "Irish Author and American Critic: George Moore and James Huneker." Nineteenth-Century Fiction, 8.4 (Mar., 1954): 256-271.

² Քիրիթ հեղեղատ. համաձայն Աստվածաշնչի՝ այս հեղեղատը գտնվում է Հորդանան գետի դիմաց, ուր Աստված ուղղորդում է Եղիա մարգարեին փրկելով նրան սովից, Գ Թագավորաց, ԳԼ. ԺԷ:

ներկայացնում է նմանատիպ մեկ այլ աստվածաշնչյան կերպար՝ Հովսեփ Արիմաթիացին: Վերջինս, ինչպես քաջահայտ է, հռոմեացի պրոկուրատոր Պիղատոսից թույլտվություն ստանալով, խաչից իջեցրել է Փրկչի մարմինը, թաղել իր անձնական դամբարանում, որտեղից էլ և Աստծո Որդին հարություն է առել: Նշելի է, որ եթե Աստվածաշնչում Արիմաթիացին հիշատակվում է որպես Հիսուսի հետևորդներից մեկը, ապա Ջ. Մուրի կերտած կերպարն ամենուրեք հետևում է Փրկչին: Վերջինս, սակայն, անընդհատ վանում է նրան՝ պատճառաբանելով, որ իրեն հետևելու միակ պայմանը ամեն ինչից, այդ թվում նաև սեփական ծնողներից անվերապահ և լիարժեք հրաժարումն է: Այսպիսով, ընթերցողի համար պարզ է դառնում, որ այս երկու կերպարներն էլ բացարձակապես մարզինալ են, ու այդ տպավորությունն ամբողջանում է նրանց հետագա ճակատագրերի նկարագրությամբ:

Գրողի կրոնական յուրօրինակ գաղափարների լուսապսակը, անտարակույս, վեպի երկրորդ հատվածն է, ուր գուցեև առաջին անգամ ընթերցողը հանդիպում է հարություն առած Հիսուսին, ունկնդրում վերջինիս խոհերն ու սեփական կյանքի վերագնահատումը: Այս հատվածում կերտված է նաև Պողոս առաքյալի գրական դիմանկարը, և ուշագրավ է, որ հիսուսյան վեպի նյութ է դառնում ոչ միայն Փրկիչն ինքը, այլև նրա քարոզներով ոգեշնչված մահկանացուն:

Ինչպես ցանկացած գրական ստեղծագործություն, այս վեպը ևս արժանացել է բազում գնահատանքների, որոնցից ուշագրավ է ծագումով իտալացի անգլիացի բանաստեղծ, Ջ. Մուրի կենսագիր Հումբերտ Վուլֆի հետևյալ արժևորումը. «Այս գիրքը մեր ժամանակների մեծագույն եզակի գրական ձեռքբերումն է, գուցե անգլերենով գրված մեծագույն արձակ ստեղծագործությունը»³:

«Քիրիթի հեղեղատը. սիրիական պատմություն» վեպն սկսվում է հեղինակի՝ իր ծանոթուհուն՝ ժամանակի բարձրաշխարհիկ հասարակության մեջ բավական ակնառու տեղ զբաղեցնող Մերի Հանթերին ուղղված նամակով, ուր նա իր երախտագիտությունն է հայտնում 1898-ին Օնդյան տոների առիթով ընծա ստացած Աստվածաշնչի համար, նաև ընդգծում, որ այն օգնել է իրեն բացելու նոր հորիզոններ: Կարելի է ենթադրել, որ վիպասանն ի վերջո գտել է այն կրոնը, որին կցանկանար դավանել, սակայն, վիպական հետագա պատումը վկայում է, որ նրա խոհերն այդ մասին այնքան էլ հստակված չեն: Հետևաբար կարելի է վստահորեն ասել, որ Ջ. Մուրի կերտած Հիսուսը կրում է հեղինակի կրոնական երկբայությունների

³ Wolfe Humbert, George Moore. London 1931. p 90.

կնիքն ու իբրև այդպիսին տարբերվում նմանատիպ թեմայով ստեղծագործած այլ գրողների նույնանուն հերոսից:

Խնդրո առարկա վեպն սկսվում է Հովսեփ Արիմաթիացու պատանեկան տարիների, վերջինիս կրոնական հայացքների փնտրտուքների նկարագրությամբ, երբ պատանին Հիսուսի մասին հորից լսած պատմություններից հետո խռովահույզ հոգով որոշում է մեկուսանալ ու մտորել՝ պարփակվելով սեփական ներաշխարհում: Հենց այդ ժամանակ էլ բազում հաժումներից հետո նրան հաջողվում է հանդիպել Հիսուսին: Ուշագրավ է, որ Հովսեփը նրան հանդիպում է մեկ որպես հովիվ, ապա՝ մուրացկան, անգամ սկզբում ընկալում է սոսկ իբրև հասարակ գյուղացի, սակայն ի վերջո կարողանում է ըմբռնել Հիսուսի բուն ոգին ու ինքնամոռաց հետևում է նրան:

Ինչպես արդեն նշել ենք, վեպը հեշտությամբ կարելի է բաժանել երկու մասի: Առաջին մասում Հիսուս-քարոզիչն է՝ Աստծո Որդին, որը բարության ու սիրո կոչ է անում. «Ով ի վիճակի է գմայլվել աստղերով ու ծաղիկներով, նա իր սրտում գտնում է Աստծուն, հարևանի դեմքին նայելիս անգամ տեսնում է նրան»⁴, - ասում է Հիսուսը Հովսեփին: Ասել է թե՛ գեղեցկությունն է պայմանավորում սերն առ Աստված: Իսկ եթե կա գեղեցկություն, այսինքն՝ բարին, ապա կա նաև չարիքը, որի մասին Հիսուսն ասում է. «Չարը պետք է արմատախիլ արվի ու կրակը նետվի, իսկ ով կազատվի այդ ամենակուլ կրակից, պետք է ինձ հետևի»⁵: Թվում է՝ ընթերցողը մեկ անգամ ես տեսնում է Աստվածաշնչի էջերից բոլորին քաջածանոթ Հիսուսին, սակայն շուտով այդ խաբկանքը ցրվում է, և Մուրի հղացած Հիսուսը վերածվում է հեղինակի կրոնական գաղափարների խոսափողի, ու քանի որ այդ գաղափարները ցաքուցրիվ են հենց հեղինակի խոհերում, ուստի նրա կերտած մարզինալ Հիսուսն էլ հակասական մտքեր է արտաբերում:

Ուշագրավ է, որ ժամանակակից քննադատներից ոմանք գրողի այս երկը համարել են հեռացման դրսևորում, սակայն ակնհայտ է, որ այդ հեռացումը վերաբերում է սոսկ նրա գաղափարական դիրքորոշմանը: Այսպես, Մուրի հղացած Հիսուսը, անդրադառնալով հոգևորականության խնդրին, ասում է. «Հոգևորականներն ինձ ատում ու ամբարտավան են կոչում, բայց եթե ես նրանց ամբարտավան եմ թվում, ապա դա նրանից է, որ ես Աստծո խոսքն եմ տարածում»⁶: Բայց հերթական քարոզներից մեկի ժամանակ առանց դուլզն-ինչ վարանելու նա ի լուր ամենքի հայտարարում

⁴ **Moore George**, The Brook Kerith, A Syrian story, The Macmillan company, 1930, p 125

⁵ Նույն տեղում, էջ 224:

⁶ **Moore George**, The Brook Kerith, A Syrian story, 1930, p 224:

է. «Ես ճանաչում եմ ինքս ինձ, բայց չեմ ճանաչում Աստծուն, որ վերնում է, քանի որ նա անսահման է թվում, ոչ էլ բնությունն էմ ճանաչում, որը դուրս է ինձանից, ու թվում է՝ նույնպես դեպի անսահմանություն է ձգվում, բայց դեպի այն անսահմանությունը, որը Աստծունը չէ»⁷: Այսինքն՝ նա մասամբ նույնացնում է Աստծուն և բնությանը, թեպետ, ինչպես հայտնի է, Աստվածն է ամենայն գեղեցիկի ու կենդանիի արարիչը և ամբողջականացնելով սեփական մասնատվածության զգացումը՝ իրեն անվանում է «կոյզակ երկու անսահմանությունների միջև»⁸: Իսկ այդ կոյզիացումը ծնում է գաղափարներ, որոնք, ճիշտ է, Աստծո Որդին բարձրաձայնում է, սակայն միաժամանակ այդ արտաբերված խոսքերը թվում են բավական անհարիր Աստծո խոսքը տարածողի համար. «Աստված ո՛չ այստեղ է, ո՛չ էլ այնտեղ, այլ ամենուրեք...», բայց արդյոք մենք պե՞տք է տիեզերական կամքը հավաքենք մի պատկերում ու այն Աստված կոչենք, քանի որ այդպես վարվելով՝ արդյոք մենք չե՞նք վերադառնում դեպի մեր տառապանքների սկիզբը: Մենք նորից դառնում ենք խաբկանքի ու ցանկության զոհ: Աստված ու նրա երկիւնքը մեր վաղեմի ծպտված թշնամիներն են: Նա, ով տեղի է տալիս Աստծո առջև, սկսում է մյուսներին էլ համոզել սիրել Աստծուն, ու շուտով նրա սերն առ Աստված դրդում է նրան արտաբերել դաժան բառեր և կատարել անողոք արարքներ: Այլ կերպ չի էլ կարող լինել, քանի որ Աստված ցանկություն է, իսկ նա, ով տուրք է տալիս ցանկությանը, մեղքի մեջ է ընկնում: Որպեսզի լինենք առանց մեղքի, պետք է լինենք առանց Աստծո»⁹:

Ինքնին հասկանալի ու ակնհայտ է, որ Ջ. Մուրի կերտած Հիսուսը մարգինալի ցայտուն դրսևորում է. մի կողմից նա քարոզում է Աստծո խոսքը, որի պատճառով և խաչ է բարձրանում, մյուս կողմից՝ հերքում է նույն Աստծո գոյությունն ու իրեն հետևողներին էլ պարզապես զրկում է սեփական կյանքի հնարավորությունից և պահանջում անմնացորդ նվիրում: Նա վստահաբար հայտարարում է, որ երկիր գալուց առաջ եղել է Աստծո հետ մի ամբողջություն, ու քանի որ մարդիկ Աստծո դեմ ըմբոստացած հրեշտակներ են, որոնց նա երկիր է նետել, ապա ինքը մարդկային կերպարանք է ստացել ու ներքև իջել, որպեսզի փրկի մարդկությանը մեղքերից, և ուրախությամբ ընդունում է իրեն բաժին ընկած զոհաբերությունը, քանի որ մահից հետո միանալու է Հորն ու դառնալու մի անբաժանելի ամբողջություն: Ուշագրավ է նաև, որ Հիսուսն անընդհատ խոսում է մոտալուտ Ահեղ դատաստանի մասին, վստահաբար

⁷ Նույն տեղում, էջ 354:

⁸ Նույն տեղում:

⁹ Նույն տեղում, էջ 366:

հայտարարում իր երկրորդ գալստյան մասին, երբ նա հայտնվելու է մարդկությանը Հոր, այսինքն՝ Աստծո կողքին՝ հրե կառքում նստած, մի ձեռքում սուր, մյուսում՝ ջահ, իսկ ծնկներին՝ բացված Դատաստանագիրքը: Ակնհայտ է, որ, ի տարբերություն այլ գրողների կերտած Հիսուսի, Ջ. Մուրը բնավ չի պատկերում խաղաղություն սերմանող Փրկչին:

Վեպի երկրորդ մասում ընթերցողի աչքի առջև կանգնում է խաչելությունից ազատված Հիսուսը, որը վերադառնում է մենաստան, վերսկսում իր հովվությունն ու ապրում հովվերգական կյանքով մինչև այն պահը, երբ հայտնվում է Պողոս առաքյալն ու մենաստանի բնակիչներին պատմում Դամասկոսի ճանապարհին իրեն հայտնված տեսիլքը. Հիսուսը հայտնվել էր նրան ու հորդորել քարոզել իր ուսմունքը: Այս անհասկանալի պատրանքն ստիպում է 55-ամյա Հիսուսին պատմել ամբողջ եղելությունը, որի իսկությունը սարսափ է պատճառում ունկնդիրներին:

Պարզվում է՝ մենաստանում ապրող Հիսուսը, որին մանուկ հասակից այստեղ էր բերել հայրը՝ հյուսն Հովսեփը, հովվություն անելիս հանդիպում է Հովհաննես անունով մի ճգնավորի (ի դեպ, խոսքն այստեղ, անշուշտ, Հովհաննես Մկրտչի մասին է, որը, ի տարբերություն աստվածաշնչյան հանրահայտ մեկնաբանության, թե Հիսուսի մորաքրոջ որդին է, մի հասարակ ճգնավոր է), հրապուրվում է նրա քարոզներով ու որոշում իր լսածը տարածել աշխարհով մեկ: Բայց երբ ականատես է լինում իր տարածած ուսմունքի անհեթեթ հետևանքներին (մարդիկ պատմում էին Հիսուսի հարության մասին, մինչդեռ իրականում նա դեռ չէր մահացել, այլ սոսկ տանջվում էր խաչի վրա, իսկ Հովսեփ Արիմաթիացին էլ, դրդված վերջինիս հանդեպ անհասկանալիորեն անսահման սիրուց, օգտագործում է Պիղատոսի հետ իր մտերմությունը, թույլտվություն է ստանում ու Հիսուսին տեղափոխում իր դամբարանը. նույն Արիմաթիացին էլ հենց նախքան հեռանալը հասկանում է, որ Հիսուսը դեռևս ողջ է, գաղտնաբար նրան տեղափոխում է իր տուն, աղախնի օգնությամբ խնամում ու ապաքինված Հիսուսը վերադառնում է մենաստան), ազդարարում է. «Բայց այդ օրերին իմ կիրքն այնքան մեծ էր, որ ես չէի հասկանում, որ իմ քարոզները սոսկ աստվածանարգություն էին, քանի որ Աստված ստեղծել է աշխարհը մեզ համար, որպեսզի մենք ապրենք այնտեղ ու սեր է դրել մեր սրտերում, քանի որ ցանկանում է, որ սիրենք..., որովհետև նա ցանկանում է վայելել այդ սերը»¹⁰:

Ավելին, թվացյալ հարություն առած Հիսուսը պնդում է, որ Աստված փրկել է իրեն խաչից, որպեսզի հնարավորություն տա մեղքերը քավել, քանի

¹⁰ Moore George, The Brook Kerith, A Syrian story, p 447.

որ իր քարոզներով ինքը մոլորեցրել է մարդկանց, իսկ իրեն Աստծո Որդի հայտարարելով՝ մեղք է գործել հենց Բարձրյալի առաջ: Վեպի ավարտին Հիսուսը որոշում է գնալ Երուսաղեմ ու բացահայտել ամբողջ ճշմարտությունը, ցրել իր կեղծ հարության մասին պատմությունների առաջացրած հետևանքներն ու ընդունել սուտ քարոզիչ լինելու մեղքը: Ու թեև նա բռնում է այս ճամփան՝ իբրև ուղեկից ունենալով Պողոս առաքյալին, որին նման ճշմարտությունը նետել էր հուսահատության գիրկը, այնուամենայնիվ այս ճամփորդության վերջաբանը մնում է առկալի:

Այսպիսով, Ջորջ Մուրի «Քիրիթի հեղեղատը. սիրիական պատմություն» վեպը դիտարկելիս ակնհայտ է Հիսուսի բացառապես մարդկային նկարագրի գերակայությունը, որն էլ նրան դարձնում է մարգինալ կերպար, քանի որ մղում է տարամետ խոհերի ու արարքների:

Հ. Ա. Շարուրյան

**Մարգինալի կերպարը Ջորջ Մուրի
«Քիրիթի հեղեղատը. սիրիական պատմություն» վեպում
Ամփոփում**

Հոդվածը նվիրված է անգլիացի նշանավոր գրող Ջորջ Մուրի «Քիրիթի հեղեղատը. սիրիական պատմություն» վեպում առկա մարգինալի կերպարի քննությանը: Մասնավորապես անդրադարձ է կատարվել Հիսուսի կերպարին, որի խոհերի և արարքների հակասականությունը բացահայտում է մարգինալիզմի ցայտուն հատկանիշները: Ուշագրավ է նաև, որ գուցե առաջին անգամ հիսուսյան վեպերի նյութ է դառնում հարություն առած ու իբրև սովորական մահկանացու իր կյանքն ապրող Փրկիչը: Բացի այդ՝ հեղինակը վարպետորեն պատկերում է նաև Հիսուսի ներքին երկվությունը, որը վերջինիս վերածում է բացառապես մարդկային, այլ ոչ թե աստվածային կերպարի:

А. А. Шарурия

**Образ маргинала в повести Джорджа Мура
«Ручей Керит. сирийская история»
Резюме**

Статья посвящена анализу образа маргинала из повести знаменитого английского писателя Джорджа Мура «Ручей Керит. сирийская история». В частности, мы обратились к образу Иисуса, противоречивость мыслей и поступков которого раскрывает выраженные признаки маргинализма. Примечательно также, что, возможно, впервые материалом для иисусовских повестей становится Спаситель, воскресший и проживающий свою жизнь как простой смертный. Помимо этого, автор мастерски отображает также

внутреннее раздвоение Иисуса, делающее его образ исключительно человеческим, а не божественным.

H. A. Sharuryan

The Character of Marginl in the Novel “The Brook Kerith. a Syrian story”

by George Moore

Summary

The article is dedicated to the analysis of the marginal character in the novel “The Brook Kerith. a Syrian story” by famous English writer George Moore. It particularly turns to the character of Jesus the contradiction in whose thoughts and deeds reveals the vivid features of marginalism. It is noteworthy, that maybe for the first time the theme of Jesus novels is the Savior, who after his resurrection has become a simple man. Besides, the author skillfully depicts the internal duality of Jesus, which turns him into a human and not a divine character.